

Hogyan tegyük tönkre a kultúrát?

Reflexiókkal kísért módszertani bevezetés

Békés Márton *Kulturális hadviselés*¹ című könyvével

Az ideológia felettébb szükséges voltáról

A címben feltett kérdésre a legrövidebb válasz: mi mással, természetesen kultúrharccal. Félreértések elkerülése végett – ha akad még oly naiv... – szükséges rögzíteni: a kultúrharc magától értetődően nem kulturális értékrendek vagy eltérő ízlések, illetve életstratégiák, szokások között zajlik, ez csak a látszat, hanem a kultúra ellenőrzéséért, a kulturális hatalomért folyik. Benne az alárendeltség elve a meghatározó: a kultúra szereplői a politikai küzdelem rendszer-szintű működése alá vannak rendelve, a mindenható és szüntelen politikai harc eszközei.

Aki mindezt hirdeti, egy történész-politológus, aki a 21. század eleji globális folyamatokra reagálva jutott el a felismerésig: véget kell vetni az apolitikus utópiáknak, a politikaellenes moralizálásnak, az ideológiákról való lemondásnak, mert az a legyőzendő szellemi-kulturális és politikai irányzatként felismert liberalizmus, vagyis az aktuális baloldal hegemoniáját jelenti. Nyomában jár a multinacionális és multikulturális értékek térdnyerése, a szellemi egyneműsítés eluralkodása. A technológiailag szervezett világcivilizáció veszélyes folyamánya a jobb és baloldal közötti különbség elmosása, a szakértelem piederesztálra emelése, a szabad értékválasztás idealizálása, holott... Holott mindez csak látszatkeltség. A posztmodern világ ideológiamentessége is csak leplezett ideológia. Illúzió rabjai mindazok, akik azt hitték, hogy a hagyományos jobb- és baloldali politikai küzdelem immár a múlté, mert amíg politikáról beszélhetünk, addig az mindig az egymással szemben álló világnézetek, eszméken alapuló ideológiák harca. „Minden korunkban felvetődő politikai probléma a hidegháborút követő liberális konszenzus megkérdőjelezéséhez kötődik” (29) – tárja fel kiindulópontját a szerző.

PAPP ENDRE (1967) kritikus, a *Hitel* főszerkesztője.

1 Békés Márton: *Kulturális hadviselés. A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Bp., 2020, Közép- és kelet-európai történelem és társadalom kutatásáért közalapítvány.

Békés Márton elsődleges törekvése tehát a politikai ideológia rehabilitálása. Felismerésének lényege, hogy egyenesen nélkülözhetetlennek látja az emberi tudatok hatalmi célok által irányított befolyásolását. Ennek hiányában felfeslik a társadalom szövete, struktúrái kiüresednek, globális kényszereknek, általuk ellenőrizhetetlen hatalmi akaratoknak lesznek tagjai kiszolgáltatva. Az álságosnak minősített ideológiamentesség tehát a politikai baloldal malmára hajtja a vizet. Az ő hegemóniájukat segíti a kulturális kódok, az értelmező nyelv, az esztétikai kánonok kisajátításával és kizárólagos uralásával. Míg az ő értékrendjükben a szolidaritás, a munka, a közösségiség szerepel, addig a radikális változtatás szükségességét felismerő jobboldal a nemzet, az állam, a család, a hazaszményeire esküszik. Az egyik oldalon a nemzetközi tőkepiac szereplői, a spekuláló globalisták, a kozmopolita elitsoportok és klienseik állnak, addig a másikon „a közösségi elvárások előtérbe kerülésével kialakult egy értékvezérelt és érdekvédő jobboldal” (31). A globalizáció és a neoliberais elit kritikája fogalmazódik meg tehát a maga leegyszerűsített, vulgarizált változatában. Ugyanis a felsorolt értékfogalmak, akárhogyan is vizsgáljuk, nem állíthatók opozícióba, mi több, a legtermészetesebb módon tartoznak össze. A vélt morális szakadék is áthidalhatatlannak van bemutatva: a baloldal egyértelműen rossz, ártó szándékú – célja a világelit céljainak kiszolgálása, pozíciójának fenntartása, a nemzetállamok felszámolása –, míg a jobboldal az új, 21. századi populizmust képviseli: „A kortárs populizmus valójában nem más jelent, mint a többség szociális és kulturális igényeinek és döntéseinek nemzeti és demokratikus keretek közötti gyakorlását” (31). Következésképpen arról kell beszélnünk – sugalmazza Békés –, hogy a kortárs liberalizmus elnyomó (pszeudo)ideológia, hatalmai önkényt szolgál a maga demagógiájával: az általános emberi jogokra való hivatkozással, az átlátható jogállamiság normájával, az érték- és minőség pluralitásának, azaz relativitásának képviseltével, a konvencióellenességgel, a különböző identitáspolitikákkal, az antifasizmussal és antirasszizmussal stb. A jobboldali ideológia végső soron azért kell, hogy győzzön a jó a rossz fölött – kevésbé magasztosan: győzzön az „övéi” szociális érdekeit és kulturális értékeit védő, saját „nemzeti” elit a globálissal szemben. (Talán külön bekezdést érdemelne annak kifejtése, miért képtelenség a listán szereplő „tétélek” összefüggésbe hozása a diktátummal, de annak nonszensz jellege jobban hat, ha nem bocsátkozunk evidenciák taglalásába.) A minden tekintetben külön jobboldalt a szerző a forradalmi konzervatív jelzőkapcsolattal illeti.

Micsoda oximoron! Mi sem fejezi ki jobban azt a gondolkodásbeli eklektikát, amely a könyv íróját – no és a kortárs politológiai diskurzust – jellemzi. Érdemes – bár nem veszélytelen – ebben megmártózni!

Klebersberg Kuno eszmeadó államtitkárának, Kornis Gyulának szavait ekhózza a fülünkbe a kor lényeglátója: az állami tevékenység mögött mindig világnézet áll, amelynek célja ennek politikai eszközök segítségével való megvalósítása. Az ideológia hatalmi okból nélkülözhetetlen, mert a kultúrát képezi le a maga utilitarizmusában: mintát, jelképrendszert és értékrendszert hordoz

magában – igaz, számon kérő formában. Az ideológia a kultúra „termékei” közül a legmozgósítóbb erejű: „Meghatározott ideológia nélkül talajtalan a politizálás, politikai érvény nélkül ideologizálni pedig nem több üres fecsegésnél” (54). Az ideológia feladata nem kevesebb s nem több, mint a politikai akarat nyelvi kódolása által művelődési minták előállítására egy olyan közösségi tudati állapot elérése érdekében, amely legitimálja, igényli és helyesli azt a hatalmi berendezkedést, amely létrehozta őt. Leánykori nevén ezt hívták propagandának, most szofisztikált megfogalmazásban nevezhetjük „metapolitikának”. A tekintélyként megidézett Schmidt Mária megfogalmazásában a szón a kulturális eszközökkel való befolyásolást értjük.

S tényleg, így sokkal humánusabban hangzik!

A kultúra hatalmat jelent (!?)

Békés Márton formabontó módon a politikai gondolkodás érdekelvének kendőzetlen érvényesítését gyakorolja. Mifelénk korábban szemérmesebbek voltak azok, akik a kultúrát hatalmi eszköznek tekintették. Létezett bizonyos illetmen, amely arra intett, hogy a művelődés önértékét, etikai és esztétikai tartalmait a hatalmi befolyástól – legalább verbálisan – eltávolítsa. Magyarországon már ki tudja mióta ízlésmonopóliumokra, fölülről diktált magatartásszabályokra, szellemi és nyelvi regulákra törekednek az elit pozíciójába – jellemzően a politikai erő és lojalitás miatt – került csoportok. De a maguk „szemérmességében” magasabb szellemi és lelki értékek képviselőit, a haza és nemzet boldogulására, a nép felemelésére, az ember nembeliségének kibontakoztatására, az emberi méltóság óvására, tanításra, közművelődésre, korszerűségekre hivatkoztak. A rendszerváltás után jellemzően a szakmai rátermettség és a tehetség, illetve a nyugati világ kulturális és művészeti folyamataival való lépéstartás képessége voltak a fedőfogalmak. Hosszú távon működött a kegyes mellébeszélés gyakorlata – a különböző színezetű (vérvörös, halványpiros) múltbeli diktatúrák is csak rövid ideig rúghatták fel ezt a szokásrendet. Szerzőnk azonban egy határozott mozdulattal tépi le a kultúra fátylát: „a politikai hatalom megszerzése mellett a kulturális hatalom megragadása is szükséges” (48–49) – mutat irányt az egyik idézet; „a kulturális hatalom gyakorlata a Kultúra politikai célokra való használata” (54) – oszlat el minden illúziót a másik.

A kulturális hatalom kognitív hatalom is: a tudatok uralása. Az emberi ismeretek és képzetek átfogó rendszerét kell kézben tartani: a jelentéseket, a társadalmi párbeszédet irányítását, az értékstruktúrákat, a kánonokat, az egyéni és közösségi identitásokat, az emberi cselekvéseket kiváltó okokat és célokat. S persze mindenekelőtt a nyelvhasználat szabályozását kell megvalósítani! A beszédközösségekként felfogott politikai közösségek intézményesült diskurzusai kiterjedésének, határainak és tartalmainak megállapítása, az értelmezés képességének felügyelése hatalmi kérdés: a nyelvi hegemonia kialakítása

kardinális penzum. Békés egyenesen „szuperhatalomnak” titulálja ezt a képességet, mert omnipotens módon egyszerre irányít, szabályoz, ellenőriz, legitimál, azonosságot ad és konszenzust teremt. S ami a legfontosabb: a közvetlen állami, társadalmi, politikai és gazdasági hatalom fölött áll, azaz a demokratikus ellenőrzéstől jórészt független. Az indirekt, avagy a maga áttéteiben ható kulturális befolyásolás sikeresebb hatalmi modell a pártpolitikainál. Egy az ok-okozati összefüggéseket gondolati cirkularitásba kapcsoló felismerés szerint azért kell a politikai többség, hogy meg lehessen szerezni a kulturális többséget, mert ezáltal biztosítható a hosszú távú politikai uralom. A kulturális dominancia tehát egyben a cél és az eszköz. A kulturális eszközökkel történő befolyásolás a forradalom nélküli forradalmat jelenti a szerzőnek.

Az idealizáció egyik tetőpontján a „rend” áll. A politikai rendszer és a kulturális korszak szinkronitása, a társadalom minden alrendszerét átszövő egység, a szellem és az erő szinkronitása. Ez az uralmi gondolkodás a politikai szerkezet totalitását eszményíti, a felülről irányított, a központi akaratot érvényesítő működést, amely az intézményekben testesül meg. A kívánatos társadalom és kultúra alapvetően homogén, szabályozott, vezetők és irányítottak funkcionális egysége.

„A politikában a hosszú távú cél a kultúra meghatározása” (216), mert „a hatalmat a kulturális hegemonia tartja fenn” (289) – ez maga az ideológia legitimálása. Nietzschei szóhasználatnál élve, Mája fátyla a porba hullt, s mögötte megjelent a posztmodern-posztliberális dionüszoszi ember a maga hatalmi akaratával, értsd: a politikával, és a maga képzeteivel, amelyet kultúrájának nevez. A kettő összehangolása adja az áhított „korszakot”, amikor egyféle akarat és képzet alkot világgépet. Kívánatos, hogy a politika alakítsa a kultúrát. „Az eszmék hatalma és a hatalom eszméje nem ellentétes. [...] A kultúra ugyanis szellemi hatalmat jelent, s ez a szellemi hatalom egyik legfőbb forrása a fizikai hatalomnak” (53). A létezés végső soron tehát nem más, mint a hatalom akarása. Az egyetértés övezte hatalomgyakorlás a harmonikus állapot, a hegemonia elérése. S nem is lehet más, csak az ideológia az a tudati erő, amely mindezt egyben tartja.

Két embertípus

A magyar irodalom feledésbe merült kincsestára megbízhatóan szolgál alkalmas analógiával az ideológia újbóli uralkodó pozícióba való törekvése kapcsán is. Következzen hát egy idézet – egy grandiózus mondat – Cs. Szabó Lászlótól:

„Mikor a tudomány minden titkát kiadja a technikának, s az amorális, elvtelen technika e tudományos eszközökkel kiszolgálja a fizikai erőszakot; mikor a tudós hiányos nemzeti elfogultsága miatt nyilvánosan kikap, a keresztény igazságszomj kamaszok elől meghátrál; mikor a félművelt tömeg visszaöblögeti a félreértett nietzschei erkölcsant, s a hősie keresztény alázat meghunyászkodik

a biológiai világnézet izomfitogató pöffeszkedése előtt; mikor a szervezett, önálló nemzet helyett egy farsangi menetet szavaznak meg, s ezt igazi demokraciának nevezik; mikor az emberi műveltségéből a nemzetek hatalmi tébolya vagy a kerges tenyér mítosza kioltja a földöntúli látomást; mikor az anya sugárzó arccal találgatja a csecsemő fölött, hogy ugyan biza milyen világnézetű lesz a kicsi; mikor az érett ítélőképesség, erkölcsi érzék és szellemi igény eltompulása, az elbutulás és erkölcsi silányság ilyen változatosan könyököl az élre, mégis csak a jobb- és baloldali világnézeti osztályozás vall a legnagyobb elbutulásra.”

Az aktuális megfeleltethetőségek dacára régi szövegrészlet ez: 1937-ben megjelent esszékötetből, a *Doveri átkeléséből* való. Az író nyugat-európai utazása során mérte fel a háborúba tartó kontinens szellemi és morális állapotát. Amint látható, egészen más megoldást keresett, mint a jelen ideológusa: ő Európa közös műveltségbeli fundamentumához, humanizmusához való ragaszkodást ajánlotta a másik elpusztítása helyett.

Békés Márton ezzel szemben egy baljós ódiomú humán tipologizálásba fogott, amikor szembeállította egymással a jobb- és baloldal gondolkodásmódját, kultúráját, ízlését, világfelfogását s még mi mindent! Nála az egész emberi létezés a jobb- és baloldal már-már antropológiai mélységű szétszakadásban értelmeződik.

A baloldal univerzális szemlélete érvényesül a szerző részéről, amely a 20. század második felének rendkívül sikeres kulturális hegemoniáját teremtette meg szerinte. Mindenki ugyanannak a „balnak” része: a ’68-as diáklázadók, Che Guevara, a kínai kulturális forradalom, a Vörös Khmerek, a szélsőbaloldali terrorizmus, az anarchisták, az LMBTQ, illetve a Black Lives Matter mozgalom szintűgy, mint Jean Baudrillard, Eric Hobsbawm, Heller Ágnes, a hatvanas évekbeli, amerikai Counter Culture, Jean-Paul Sartre, Allen Ginsberg, Roland Barthes, Jacques Derrida, Soros György vagy George Clooney. Ezek-ők egyféle entitás.

Nézzük hát! Milyen a baloldali? Idealista! A jobbos? Realista! Mindjárt beleütközzünk az első fogalmi zavarba. Békés a miheztartás végett, rögtön munkája elején leszögezi, hogy ő a radikális idealizmust képviseli, azaz a társadalomnak az emberi szellemen való átalakíthatóságát hiszi. Minden bizonynal közelebb járna a valósághoz, ha a politikai radikalizmus zászlóvivőjének nevezné magát, de ha már az idealizmus filozófiai kategóriájához kapcsolja saját személyét, akkor illene szem előtt tartania az idealista szó köznapi és filozófiai vonatkozású jelentése közötti különbséget. Az idealista nem csak képzelgőt, álmodozót jelent, hanem az idealizmus követőjét is. Ez utóbbi jelentésben a gondatlan beszélő a baloldalra pozicionálja magát – legalábbis, ha ragaszkodik saját besorolásához. Persze az sem világos, miért idealista egy baloldali. Azért mert az emberiség megjavíthatóságáról, neveléséről ábrándozik? A naiv, az utópisztikus volna az idealista szinonímája? S mi van a marxistákkal, a materialistákkal, az ateistákkal? Ők is idealisták? A kérdések szónokiak maradnak, a könyv ezekre nem válaszol – a filozófia és a politológia fogalmai nem találnak

egymásra –, menjünk hát tovább! Az emberi természet univerzális és állandó, zárkózik fel David Hume mögé a szerző. Mondván, a konzervativizmus a tapasztalatokat összegző hagyomány. Nincs egzakt tudományos alapja, inkább amolyan szokásrend, öröklődő bölcsesség. Az emberi természet „istenadta” jellegét nem akarja megváltoztatni, adottságait elfogadja, életünk alapvetéseinek változatlanságára törekszik. Hisz az örök természeti törvényekben, az örök világrendben.

Legyen szabad kételkedni ennek a tételnek a „konzervativizmus” számára való szükségességében! Az emberiség történelmét ugyanis kétségbe vonhatatlanul jellemzi egy tanulási folyamat, amely a természet és a világegyetem törvényeinek megismerése mellett a tudás kiteljesedésével, technikai fejlődéssel, illetve társadalmi átalakulással járt. Ki tagadná, hogy más emberi magatartás szükséges egy törzsi csoportban való életben maradáshoz, mint egy technikai civilizáció tömegtársadalmában való boldoguláshoz. Emlékezzünk továbbá, mondjuk, a freudi felismerésre, a kultúrában való rossz közérzetre, mellyel a kényszerű – mert szankcionált – szexuális elfojtások okozta lelki frusztrációk okait is tételezte a lelkek doktora! Az emberi természet, a szabad ösztönkiélés, ha kényszerűen ugyan, de változik, hol frusztrációt okoz, hol elszabadul. S hát végső soron a keresztény megváltáshit és üdvösségtan sem problémamentesen illeszthető össze a hume-i igazsággal. A keresztényi megváltás sine qua nonja az önmeghaladás, a megváltás kiérdemlése a bűn legyőzésével egy magasabb lelki és erkölcsi szintre lépve, s a predestináció hite sem nélkülözi az erkölcsi tökéletesedés elvárását. A skót empirikus filozófus megfigyelése addig releváns a keresztény teória számára, ameddig az ember bűnre való hajlamának – a bölcselő relációjában ez a saját érdek követését jelenti – állandóságát állítja. Ez azonban az elégtelen és meghaladandó antropológiai alapzat csupán, az emberi feladat az ezen való túllépés. Egy önmagát konzervatívnak nevező politikai elmélet valószínűleg tévúton jár, ha ehhez a kárhozathoz vezető fundamentumhoz, az Istentől eltávolító, önistenítő „bűnösséghez” köti egyik axiómáját, mivel a keresztény és konzervatív mifelénk állandósult szintagmatikus kapcsolatot mutat: jelző és jelzett – bár nem kellene szükségszerűen így lennie, hiszen ez sem eleve elrendeltség.

Hume erkölcsi rendszerének a könyvbeli láttatásban a rendpártiság, az emberi önzésből eredő konfliktusoknak egy felsőbb társadalmi tekintély általi megregulázása szempontjából van jelentősége. Mire való azonban a krisztusi áldozat, ha konzerválni akarjuk a meghaladandó emberi valóságot? Csak a transzcendenciában lehetséges az átalakulás? Valószínűleg igen, hiszen az idézetek útján Bethlen István szellemi tekintélyére támaszkodó Békés úgy véli, a konzervatív gondolkodásmód a társadalom szellemi szféráját változatlan keretnek tekinti. Carl Schmitt felvonultatása Hume mellé – ti. az emberi jó és a rossz „természeténél fogva” az, ami – a realista viszonyulás megtámasztása miatt lehet indokolt az ideológia számára. Az érdekelvű felfogás szemében nyilván érdektelen felvetés, ám az emberi sorsszerűség oldaláról vizsgálva a kérdést,

elháríthatatlanul felmerül a gond, hogy ebben a megvilágításban mindez a sors-talanságot jelenti, a feloldhatatlanság drámájának lehetetlenségét. Nem másról van itt szó, mint egy olyan ridegen mechanikus felfogásról, amely az emberi élet etikai-esztétikai szemléletét veszi semmibe. Az ember erkölcsi döntése, a megdicsőülés és a bukás közötti választás, a sorsalakítás lehetőségének érvénytelenítése persze igazolja Hume-ot: nincs szabad emberi akarat, minden csak ok és következmény.

A bölcsélet területén Hobbes ütközik Kanttal, nevükben a realizmus/peszszimizmus, az emberi cselekvés korlátozottsága versus antropológiai optimizmus, a racionális–morális változtatás imperatívusza birkózik egymással. E. H. Carr brit történész a hivatkozott autoritás, amikor a politikai oldalak és világnézetek elválasztásának kényes műveletére kerül a sor. Kiderül, hogy az idealizmus és realizmus alapvető különbsége a világszemlélet eltérő voltából táplálkozik. A világ dolgai vagy végleg elrendezhetők vagy el kell fogadni a természet egyenlőtlenségek által áthatott rendjét. A realista konzervatív minduntalan számot vet az emberi tökéletlenséggel, ezért azokra a tradicionális történelmi és kulturális tapasztalatokra támaszkodik, amelyekkel a társadalmi rend fenntartható, a rosszra hajlamos emberi természet kordában tartható. A progresszió, az emberi természet erkölcsi tökéletesítése, az emberi méltóság alapzatán álló egyenlőség elvének földi relációkban való érvényesítése, a kiteljesedő személyes autonómia a maga immanenciájában káros, mert a fundamentális alapelveket sérti. Itt a konzervativizmus mibenlétének elemzése az empirikus–racionális viszonyrendszerben értelmezve történik, tehát a felvilágosodás ismeretelméletének keretei között született, modern gondolati iskolaként és magatartásformaként méltatódik – magának a szellemtörténeti korszaknak implicit negatív megítélésével. Ismérvei a genealogikus–historikus látásmód, a politikai realizmus, a nem organikus, racionálisan megtervezett fejlődés elutasítása és az antropológiai pesszimizmus/realizmus. Szerény észrevételként hozzáfűzhetjük még mindehhez, hogy az organikus fejlődés is a felvilágosodás szüleménye, közelebbről Herder által leírt elméleti konstrukció, amely a népek életét egy élő szervezet mintájára képzelel el, s történetét vegetatív életszakaszokra bontja.

„A valóság jobboldali, a természet konzervatív” kijelentésnek mint konklúzióknak csupán egy Békés Márton-i bon mot-ként van helye, igazságértéke nincs. Bár az élet körülményei valóban nem igazságosak, a születéssel kapott egyéni képességek feltűnő különbségei pedig egyenesen méltánytalanok, a természet mégis szüntelenül és radikálisan változik (lásd: földtörténeti korszakok láncolata, evolúció, klímaváltozás, az életfeltételek megállíthatatlan módosulásai). A természet radikálisan hisz a megújulásban. A valóság mibenléte nem választható el az emberi tudattól, ezért viszonylagos: tapasztalatoknak, közös érzékeknek, fizikai és biológiai kényszereknek, hiteknek, ismereteknek és kulturális mintázatoknak az időben átalakuló színes variációja. A valóság nem jobboldali, de nem is bal-, ez érvénytelen közelítési mód – az ontológia terepén szánandóan bukdácsol az ideológia.

Békés kardinális ellentmondása, hogy legfőbb hivatkozási alapja, ikonná emelt szellemi előképe egy olasz kommunista, Antonio Gramsci, aki a visszajára fordította a marxi elméletet, s a társadalmi-politikai felépítménynek adta az elsőbbséget a gazdasági alappal szemben. Hogyan lehetséges a példaképválasztás? Hát úgy, hogy „az egész világ fordult meg, és így lett Gramsci a nemzeti erőké” (112). Tudniillik a liberális uralom idején egy lázadó elmélet szükségyszerűen a lázadók, vagyis a konzervatív nemzeti politikai oldal tulajdona. A kommunista jövőképet pedig el kell felejtetni! Bár kis szépséghiba, hogy míg az olasz Mussolini börtönében sínylődve dolgozta ki forradalmi eszmerendszerét – dióhéjban: a cél a kulturális hegemonia megteremtése a politikai uralom számára –, addig korunk hőse a hatalom sáncai mögül, intézeti pozícióban, minden médiatámogatást élvezve használja lobogójául – pontosabban popkulturális ikonként (lásd a könyv borítóját!) – őt. Gramsci a börtönből szabadulva hamarosan meghalt, Békés él és virul, no meg uralmi ideológiát gyárt. Alig észrevehető különbség...

„Az ellentétes ideológiai táborok közötti átvétel régóta tartó, kölcsönös és gyümölcsöző folyamat” (116) – olvasható a könyvben. Bizonyára így van, de ebben az esetben mégis mire való a jobb- és baloldal merev eszmei kettéválasztása?! Hiszen máshol viszont a következő áll fehér papíron fekete betűvel nyomtatva: „Carr [...] baloldal és jobboldal összeegyeztethetetlen ellentétét látta az utópista és a realista különbségében, amelyet végül a liberális és konzervatív felfogás differenciájában is megragadott” (46). Pardon, hogy is van ez? És egyáltalán mi értelme van a hatalommegosztás elvére épülő, a kormányzásban a politikai váltásokat evidensnek tekintő polgári demokráciában az ideológiáinak, a baljós előérzetű világnézeti-mentalitásbeli humán típusalkotásnak?

Az igazság csak egy paradoxon – a paradoxon az igazság

A posztmodern-posztliberális (az utótag a szerző kifejezése) ideológia legfőbb ismérve a fogalmi plasztikussága. Ide-oda „röpködnek” az értekező szövegben az afféle terminusok, hogy „baloldali schmittiánus” (forrás: Chantal Mouffe), „jobboldali gramsciánus” (eredet: Alain de Benoist), meg hogy az új jobboldal forradalmian konzervatív. Lázadó attitűdjét azzal indokolja a szerző, hogy (figyelem!) „mozgalommá” kell válnia a konzervatív kultúrának, „amely aktív, kezdeményező, s nem passzív vagy védekező” (132). Sokkal inkább öntudatos, jövőorientált, dinamikus. Bizonyára csak a látszat, hogy ez az újragondolt konzervativizmus mintha a jó öreg, megszokott konzervatív alapállás ellentétét várná el! Előfordulhat, hogy valójában éppen a bipoláris gondolkodás mintáit cáfolja ezzel a nyelvi cseppfolyósággal az ideológus? Mitagadás, mintha kísértetiesen emlékeztetnének magyarázatai a baloldali retorikára. Mozgalmi romantika, istenem...!

Igencsak zavarba ejtő a következő felvetés is: „Lehetséges-e radikális restauráció és forradalmi hagyományörzés – ez a kérdés” (211). Ha, mondjuk, megcseréljük

a jelzőket, az éppúgy a rendszer nélküli rendszerbe beilleszthető alakzatokat ad e jelentés-elbizonytalanító beszédmódnak: a forradalmi restauráció érvényes kifejezés lehet, akár csak a radikális hagyományörzés. Miért ne?! Akadályba csak a fantáziánk végessége miatt ütközhetünk. Ugyanakkor az a helyzet, hogy az ellentétes jelentéseket magukba foglaló szintagmák gyártása logikai játéknak megteszi ugyan, de leszűrhető igazság vajmi kevés marad belőle, illetve annyi mégis, hogy a szerző tipologizálása ekképpen önmaga által érvénytelenítődik. A jelzők és nevek összekeverednek ebben a nyelvi ringlispilben. A liberális poszt-kommunista lesz, a Régi Rend globális, míg az Új Erő nemzeti. Az pedig már csak hab a tortán, hogy a konzervatív új feladatot is kap: ha nincs mit megőrizni, akkor új hagyományokat kell teremteni. Jöjjön az új identifikáció, a friss önkép és az új jövőkép! Persze előfordulhat, hogy senkit sem zavar az a dilemma, hogyha nincs megővendő hagyomány, mitől konzervatív a konzervatív, de lehet, hogy némelyeket mégis. Nehezen elképzelhető egy olyan társadalom, ahol nincs értékes hagyomány egyrészről, másrészről ha valaki újratemteni szándékozik a közösségi kultúrát, az sokkal inkább látszik progresszívnek, mint konzervatívnak. Ahogyan egyébként a legtöbb emberben megvan ez a két sajátosság: a teremtés és az őrzés. Mi ebben a forradalmi?

Az axiológiai típusalkotás zavara a legeklektánsabban abban a Békés Márton-i megfigyelésben válik egyértelművé, hogy két romantikus festmény – Girodet de Roucy-Trioson Chateaubriandot ábrázoló festménye, illetve Caspar Davis Friedrich *A vándor a ködtenger felett* című képe – fejezné ki a konzervativizmus alapeszményét: a vad természetben szilárdan álló, a széllal dacoló, messzire tekintő vándor alakját. A romantikus hős konzervatív volna? Nos, nagyobb kockázat nélkül ki lehet jelenteni, hogy a romantika minden, csak nem konzervatív. Éppen ellenkezőleg: a konvencionális kötöttségek elhagyását, az önfelzabardítást, az öntörvényűséget mutatja meg. René Wellek meghatározása szerint a romantikus hős, a zseni képzelőerejének szubjektív képessége révén műveiben a tapasztalaton túli, objektív valóságra utal eredeti nyelvviségével. David Hume az eredeti művek általi „új teremtés” (new creation) képességét tulajdonítja neki, s az így létrejövő ízlés mint az akarat és a vágy első forrása újraalkotja a világot. Hát, akárhogy is nézzük, ez nem afféle töröltszett konzervatív habitus: se realizmus, se empirizmus, se hagyományörzés. Csak abban az esetben érthető az ideologikus láttatás, ha ellentétébe fordítjuk a konzervativizmust, forradalmivá képezzük át, a hagyomány megváltoztatásának a szándéka a konzervativizmus inverzét jelenti tulajdonképpen, s hogy a progressziót nevezzük ki konvencionálnak, s azt eltörölve új tradícióteremtést tűzünk ki célul. Hamisítatlan forradalmi út, valóban, milyen kár, hogy a konzervativizmushoz csak a szerzői voluntarizmus révén van köze. Hiába a verbális zsonglörködés – „A konzervativizmus [...] a hagyomány előrettekintő védelme” (207). „A konzervatív ember szükségképpen előregondol azzal, hogy hátra tekint” (207) – a paradoxonok halmozásának magyarázó ereje kevés, és stilisztikai többlete sem sok van. Békés terminológiája, hibrid retorikája inkább

alátámasztja a jobb- és baloldali nyelvhasználat s ezáltal a kultúradarabolás érvénytelenségét, az oldalak átjárhatóságát bizonyítja, mintsem a merev szembeállítást. Hatalmi nyelv az övé, nem szükséges ehhez semmiféle bővítmény.

Sajnos arról sem lehet hallgatni, hogy aki nyelvi hegemoniára törekszik, az akaratlanul is a kulturális és erkölcsi keretek között létező nemzettudatot rombolja. A nemzeti kultúra hagyománya heterogén mintázatokat foglal magába. Művelődésünk nem egyenes vonalú fejlődés, és nem egységes arculatú. Mindenekelőtt azért a miénk, azért magyar, mert az emlékezetét, érték- és szokásrendjét mi ismerjük, bennünk él tovább. Minden magyar anyanyelvű ember részévé válik ennek a szellemi-lelki hagyományvonulatnak nyelvi szocializációja által. A saját hagyomány általi szakadatlan párbeszéd és létértelmezés, a közös sorsgondok megbeszélése az etikai közösség megteremthetőségének a fundamentuma. Ebből a lényegi szempontból mellékes a politikai oldalak közötti választás.

„...a konzervativizmus mint a világhoz való hozzáállás tágabb körű annál, mint hogy csak politikailag értelmezzük, és jobboldalt értsünk alatta” (197) – lép túl a politológia világán Békés. Ám legyen, lássunk túl azon! A műfajmeghatározás dilemmájához jutottunk így el: miként tekintünk erre a műfajilag vegyes szövegválogatásra? A tudományos értekezés és a politikai agitáció rendezetlen határvidékén kalandozik a szerző. Általában didaktikus, tételes fogalmazásra, tankönyvszerű ismeretközlésre, illetve kiáltványok és tézisek demonstratív megjelentetésére törekszik. A tudományos hatás felkeltésének túlhajtott, paródiába hajló példája a könyv 92. oldalán olvasható bekezdés, ahol szakneurológiai fejtegetésekbe bocsátkozik a politikai korszakformálás szemléltető bemutatásához. Megtudhatjuk, hogy ennek, vagyis a kultúra ellenőrzésének célja „hasonló az agyban az ingerületátvitelt lehetővé tevő idegrostokat borító fehérjeszigetelés feladatához”, s hozzávetőlegesen képet kaphatunk a fehérjéből álló tok, a mielinhévely funkcionalitásáról... A másik véglet az érzelmeket rabul ejtő pátosz Szent II. János Pálról szólva, „aki a lelkek hadosztályát újjászervezte, fölfegyverezte és harcba küldte” (49). Mentségére szolgáljon, hogy a militánsként bemutatott néhai pápának emellett volt ideje a szeretet gyakorlására is...

A könyv írásainak felépítése hasonló szerkezetet követ: tárgymegjelölés, tézisek megfogalmazása, történeti áttekintés, újabb tételezés, tanítás, katekizmus, kiáltványfogalmazás – a hagyományos indoktrináció sémáit követi. Békés példaképe azonban az ideológiaírás mellett a baloldal kulturális befolyásának elirigyléséből származik: követni akarja őket a politikai akarat kultúrává formálásának útján. A szerzői vágy, hogy az ideológus népszerű popkulturális szereplővé váljon, mert nyilvánvalónak látszik, hogy a kulturális szereplők mélyebben bevésődnek a tudatokba, hatásuk és emlékezetük maradandóbb. A politikus és jobb keze (az ész!), az ideológus váljon populáris médiasztárrá, a politika szférája kebelezzze be az esztétikait! Így megvalósítható Orwell rémálma: nemcsak félik, és engedelmeskednek neki, de szeretik is – vagy egye fene,

ne szeressék, de akár köpködve is, titkon csodálják. A politikai akarat legyen kulturális terméké! Vegye-vigye (Fellini: *Amarcord!*), akinek gusztusa van hozzá. Hiszen a könyv kulcsmondata így hangzik: „a politika esztétikai, az esztétika pedig politikai kategória is” (86). (Sajnos ismét csak magyarázni kell: messzebb mutató mondat ez, mint amit a szerző elsődlegesen és bántóan felszínesen mondani akar vele, vagyis, hogy az esztétikai különbség visszatükrözi a politikai kategorizálást. A falangista Dalí vagy-vagy viszonyban van a baloldali szimpatizáns Picassóval. Választani kell Truffaut és Godard között, ahogyan Bradbury és Aszimov sem békíthető egymással. Magyar vonatkozásban mindez: Herceg Ferenc vagy Németh László, Tormay Cecil kontra Illyés Gyula...) Végző soron ezért van a bűvészkedés a fogalmakkal, a nem egyszer izzadságszagú eredeteskedés, az etikettet nem ismerő, nyers érdekérvényesítés: a szókimondó enfant terrible, a „szörnyű gyermek” (Arany: *Toldi*), a karizmatikus vagány, a megmentő, okos és tiszteletlen rosszfiú – aki persze igazából jófiú – szerepének próbálgatása miatt. Ismerős típus, popkulturális ikon – mert tömegtársadalomhoz természetesen tömegkultúra illik. Elitműveltséggel a plebszet nem lehet a kívánt irányba befolyásolni, legfeljebb untatni vagy elvadítani. A magaskultúra a kulturális hegemonia részére utált kolonc, hasznot legfeljebb a kulturális elit megfizetett tagjainak lojalitása és propagandisztikus felhasználhatósága hoz.

Le az értelmiséggel!

Fontos megkülönböztetés, hogy a kulturális elit egyre inkább médiaelitet jelent, és semmiképpen sem értelmiséget. Határozatlanná válik a hatalom valódi birtokosa: kölcsönös a függés az állam és a kulturális menedzsment, a médiaelit között. Az értelmiség ellenség: „az értelmiségi hatalomgyakorlás mélyen antidemokratikus és az elitizmus legvisszataszítóbb formáját valósítja meg” (309). Az értelmiség ugyanis nyelvi, tematizálási, értelmezési, egyszóval szellemi hatalommal bír, viszont nincs velük szemben demokratikus elszámoltatási mechanizmus, formális vagy informális hálózatuk uralmi pozíciót tölt be: diskurzust monopolizál, legitimációt, szellemi iránymutatást ad, kanonizál, indirekt információs hatalmat gyakorol. Minden olyan ismérv alkalmazható rá, melyet a politikai hatalom kizárólagosan magának akar tudni. Ma a nyugati világban a békétlen Békés számára értelmiségi lenni egyenlő a liberalizmussal és a baloldalisággal. Az értelmiség távortartása a politikától egyenesen a siker záloga: „A jobboldali rendszer nem azért működik, mert hallgat az értelmiség szavára, hanem éppen azért, mert nem” (93). Következésképpen, amennyiben Békés metapolitikai okfejtése rezonanciát kelt felsőbb körökben – megfigyelésem szerint igen –, akkor ő nem értelmiségi, vagy ha mégis – engedve a logika szabályainak –, aggasztó zavarokat okozhat még a jövőben a jobboldalon.

Az intellektokrácia elengedhetetlen ellenőrzése a népszuverenitás kívánalmának érvényesítését jelenti a szerző számára. Valóban úgy gondolja, hogy

„demokratikus” úton kontrollálható a szellem és a művészet világa. Az értelmzési és érvényességi területek összekeverése mögött alighanem a politika ellenőrzési vágya áll, hiszen a „demokratikus” út politikailag előállított és irányított mechanizmus. S lássuk be, nem a levegőbe beszél, mert bár nyilván botorság volna amellet érvelni, hogy a tudományos igazság a laikus többség jóváhagyására szorul, vagy az esztétikai minőség a tájékozatlan és avatatlan tömeg ingadozó hangulatának függvénye – hacsak nem áztatjuk magunkat, és elismerjük a pénz uralmát. (Karikírozva ezt: aki fizet, az pecegetet, mondotta volt előszeretettel baráti társaságban a kötetben tanárként megsüvegelt Tökéczki László.) A dotáció léte vagy hiánya alapvetően befolyásolhatja a tudományos kutatás irányultságát, sőt – hangozzon bár kiábrándítóan – az eredményeit is. A tudományos rangot viselő tudás a pénz mellett kultúrafüggő ugyanis – ha van generális posztmodern tapasztalat, akkor ez az. Egyszerűen arról van szó, hogy azt látjuk meg a világból és azt hisszük el, amire kultúránk és nyelvünk által képesek vagyunk, az az ismeret bír társadalmi tekintéllyel, amelyet a társadalmi közállapotok lehetővé tesznek. Univerzális esztétika hiányában pedig az ízlések oly különbözők, nemdebar...

Milyen vonzó cél az intellektokrácia porba hullása után a népszuverenitás alapján álló parlamenti többség és felelős kormányzás! De a demagógia szemfényvesztése mögé látni nem különösebb szellemi kihívás. Nem nehéz észrevenni az öncáfolatot: a Békés Márton-i kulturális hegemonia éppen a szellemi hatalomról, a politikai akaratot végrehajtó intelligencia által koordinált művelődési praxistról szól. Feltételezése a tudatosan tervezett és precízen megvalósított baloldali hatalmi stratégiáról csak felerészben ellenségkép, másik felében követendő minta. Az alaposan elemzett 1945 utáni, magyarországi baloldali politika: a haladás és a reakció küzdelme, a folytonos reform, a gazdaságirányító menedzserreteg, a technokrácia és a humánértelmiség szövetsége, majd a progresszív reformnemzedék gazdasági, politikai és kulturális uralkodása megfontolandó történet. Megtanulható belőle például, hogy a kulturális tőke átadása elsődlegesen hatalmi kérdés, politikai jelentősége van. Még akkor is, ha a könyv szerzője úgy véli, a progresszív nyugatossággal „minden ponton szemben áll a modern világ elvárásaihoz – éppen a magyar nemzet túlélése érdekében – hozzáigazított magyar valóság, de még inkább a magyar valósághoz hozzáigazított modernség kívánalma” (376). Ez a hamis opposzió – potomság – azt tételezi, hogy a Nyugathoz, más szóval Európához mint művelődési eszményhez tartozás ezeréves tudata felcserélhető egy afféle – kielégítően definiálhatatlan – finitista tudattal, ahol a magyar sajátosság önelve szemben áll a baloldal képviselte nyugati idegenséggel. Mutatis mutandis, Prohászka Lajos nemzetkaraktrológiai szelleme kísért: a magyarság ismét a végesség népévé válik. Hiszen a magyart a „finitizmus érzése” kíséri, „amely idegenkedik mindattól, ami problematikus, ami megoldatlan és várakozásra késztető, viszont elszántan a szűkös, a biztos, az állandó felé húz, és tetté csak ott válik, ahol a maga létének jó elhatárolásában, úgyszólván körülsáncolásában nyilvánulhat” (*Vándor és bujdosó*, 1936, 87).

Ez már csak azért is lehetetlenség, mert nehezen fér meg a tradicionális eszmejellegű magyar nemzetfelfogással, amely a keresztény Európa védelmében találta meg a maga küldetését. A tradicionális és a modern értelemben felfogott (kulturális és/vagy politikai) magyar nemzet is természetes része a nyugati műveltségnek és történelemnek, s megfordítva is igaz az állítás: nincs magyarság európaiság és nyugati eszmerendszer nélkül. (Ez persze nem jelenti azt, hogy ez a meghatározottság kizárólagos volna.) Azon belül mutathat sajátos vonásokat, és a korlátozott önelvnek is létjogosultsága van, de a nyugatosságnak a baloldal és a liberális politika egyes csoportjai által való torzító felfogása és kisajátító gyakorlata nem lehet indok a fejlődéselv politikai érdekből való kiutálásához, s az európai értékrend elidegenítéséhez.

Az a nagy baj, hogy a bipoláris gondolkodás a nemzet nyelvileg, kulturálisan (beleértve a történelmi emlékezetet) és erkölcsileg megalapozott fogalmiságának (értsd: a nemzet ezeknek a lelki-tudati komponenseknek az összehatásában ölt időben változó alakot) vertikális ethoszi irányultságát („haza a magasban”) horizontálisan szeli ketté a praktikus politikai érdek szempontrendszerével. Békés Márton nem árnyalatokat kedvelő ember. A 20. század végére kialakult esztétikai értékfelfogásokat a liberális-posztkommunista hegemonia termékének tartja, s radikális megváltoztatásukat javasolja. Ha viszont bulldózerrel esik neki a közelmúltból kapott intézményes kultúralakzatoknak, illetve a konszenzus nélkül megkonstruált kánonoknak, akkor bizony semmivel sem lesz különbség a rendszerváltozás után érvényesült liberális ízlésbeli önkénynél. Ott lapul egy fontos szó az előző mondatban: konszenzus. Teljes egyetértés ugyan sosem lesz, de az erre való törekvés nélkül nemzeti értékrend sem. Ténykérdés, minden történelmi tapasztalat ezt bizonyítja, hogy politikai-világnézeti alapon lehetetlen a nemzet egyesítése, de ez nem jogosít fel arra senkit, hogy politikai ellenfelét kitagadja a nemzetből. A nemzet nem monokróm, nincs pártpolitikai színezete. Szellemi és etikai alapon sem lehet homogenizálni, de ez nem is lehet cél. A személyes azonosságtudat számára fontos a közösségi identitás, pontosan azért, amiért a kultúra is: szimbólumvilága racionálisan elrendezhető világot teremt köré, otthonosságérzést és létbizalmat ad, elhelyezi az időben, az egyéni élet szellemi folytatását ígéri, értelmet ad a cselekvésnek és a szenvedésnek. Talán mégis csak több ez, mint az instrumentális státus a politika kezében.

Pár dilemma még: mi lesz a jelző nélküli konzervatívokkal? Lesz még helyük a forradalmi rendszerben? A hagyományos értelmű, az esztétikailag kiemelkedő minőséget megtestesítő magas műveltség fölött végleg eljárt az idő, s csak a központilag irányított tömegkultúra számára van jövő? Fel sem merülhet már az esztétika, a szellemtudományok önelve, a bölcsélet önálló értékrendje, tudásformája? Mi lesz a teremtő spontaneitással, az individualitással? Maradhat-e valami a független értelmiségi vágyképéből, vagy egyszer és mindenkorra felejtjük el? A nemzetfogalom pedig átalakul politikai csatakiáltássá...? Csak a homo politicusnak van hely a Nap alatt?

Kis színes a végére

Annyi mindenre lehetne még reflektálni... Például arra az elméleti körre, mely – Gramsci nyomán – a marxi tétel megfordításával operál: alap és felépítmény relációjában a szellemé az elsőbbség a gazdasági és társadalmi struktúrával szemben. Kérdéses, hogyan történhetett meg a rendszerváltás, ha a baloldali kulturális hegemonia változatlan maradt. Hiszen pontosan arról szól a könyv, hogy a szellemi háttér uralása a garanciája a hosszú távú politikai hatalomnak. Ha ugyan valóban megtörtént a rendszerváltás... Ebben maga a szerző sem biztos. Egyszer, a 2012-es alkotmányozás kapcsán azt állítja, hogy igen, sőt, abban jutott érvényre és fejeződött be az 1989/90-es átalakulás. Másszor így ír: „1990-ben ugyanis nem valami új kezdődött, hanem sokkal inkább más formában folytatódott a régi” (79), mert a (poszt)kommunizmus gondolkodásmódja, logikája és személyi kontinuitása uralkodott – bár az elmélet szerint ebben az esetben még pártpolitikai fordulat sem következhetett volna be, nemhogy történelmi. A szerző áthidaló megoldása felér egy öncáfolattal: a rendszerváltozott, de a korszak maradt.

A korszak kérdése ugyancsak problémás. Ez a kulturális beágyazottság mértékében több mint politikai rendszer. A Kádár-rendszer nem vált korszakká, bizonygatja a könyv, de – már csak időtartama miatt is – a magyar néplélekre és felfogásra meghatározó hatást gyakorolt. A korszak 1949-től 2010-ig tartott, amely mindvégig a haladásban hitt, a progresszív jelzőt viselheti. Az elnevezéssel nemcsak az a gond, hogy ezek a szavak inkább pozitív jelentéssel bírnak „amúgy” (ideológián kívül), mint negatívvá, hanem az is, hogy a korszak attribútuma sokkal gyengébb hatóerejű, mint a rendszeré. Békés szerint a háború előtti berendezkedés korszak volt. Ehhez képest a háborús vereség után kártyavárként omlott össze. A Kádár-kori mentalitás azonban a mai napig szívósan tartja magát. Megmutatkozik a „kaparj kurta” életstratégiájában, a közügyek iránti közömbösségben, a társadalmi szolidaritáshiányban, s leginkább a gondoskodó-gyámkodó paternalista állam iránti kipusztíthatatlan igényben. S ha már 2010 a korszakhatár: az itt elővezetett „posztmodern forradalom”, amelyen a tekintélyek elleni lázadást, az élvezetek felszabadítását, a konvencionális társadalmi minták hatályon kívül helyezését, értékcsere, kultúraváltást kellene érteni, felületes és egyoldalú megközelítést mutat. Ezek a hatások tipikusan modern jelenségek. Az ezredelön ható posztmodern kulturális tapasztalat filozófiabölcseleti megközelítésben az eredetiség lehetetlenségét, a szubjektív-objektív viszonyrendszer mibenlétének problematizálását, a nyelvi létezőmód uralhatatlanságának belátását, az abszolút kulturális relativitást, a fejlődésbe vetett hit elvesztését és a logocentrikus tudás legitimitásának radikális megkérdőjelezését, a dekonstrukciót hozta magával – ilyenformán csak végsőkig elszánt szofizmussal illeszthető a logikai szerkezetbe. „Az újbaloldali elméleti komplexum és a posztmodern filozófia mindvégig elválaszthatatlan maradt egymástól” (239)? Ugyan már! Akhilleusz és a teknős esete ehhez képest csak elemi trivium, könnyed formagyakorlat.

A szerző csupán elmismásolni tudja azt a megfigyelést, hogy a Horthy-korszak művészi csúcsteljesítményeit jellemzően a politikai rendszertől szellemileg függetlenül, ha nem éppen ellenében hozták létre, ahogyan a Kádár-rendszerre is áll ez a megállapítás. Békés Márton korszakfelfogása, azaz: a kormányzó erő ideológiája kultúrává válik, nem működik a művészetek és a más szellemi kifejeződési formák esetén sem. Ha részekben mégis, akkor arra van egy közeletű kifejezés: „udvari”. Jól jövedelmez és amorális természetű.

A médiadramaturgia közhelye, a záró „kis színes” nem is lehet más, mint a kötet több felülmúlhatatlanul didaktikus táblázatának csimborasszója: a konzervativizmus meghatározó négy mentalitásának szemléltetése a 188–189. oldalakon. A tradicionalista, az ellenforradalmár, a reformkonzervatív és a konzervatív forradalmár hasonlítottatja össze kedvenc mitológiai alakja, államformája, történelmi és fiktív hőse, stílusa, tájegysége, filmje, autómárkája, itala, „dresscode-ja” stb. alapján. Ha választani kell, akkor magam látatlanban a reformkonzervativizmussal szimpatizálnék. Identifikációm a táblázat útmutatása szerint elkötelezettséget mutat az alkotmányos monarchia irányába, történelmi hősöm Bethlen István és Viktória királynő, kitalált példaképem Dagobert bácsi és James Bond, szeretem Babitsot és Márait, autóm a Cadillac, Mercedes és Volvo, a divatban Ralph Laurent és Tommy Hilfigert követem, sportágam a golf, a tenisz és a vitorlázás, a búzasört, a pezsgőt és a whiskeyt választom, öltözésem pedig a business háromrészes öltöny. Alighanem a táblázat kiötlői (mert nem csak saját szerzői lelemény) összetévesztenek egy zavaros fejű, ám szépreményű yuppie-val... Ha viszont az olvasó közeledni lát az utcán egy „casual streetwearbe” öltözött alakot (mi lehet ez?), aki Marlborót szív, abszint és barnasör szagát árasztja magából, kézfejének bütykei komoly igénybevételről árulkodnak, hiszen sportja az ökölvívás, nyakában szimbóluma, egy fejsze fityeg a láncon, és éppen egy BMW-be száll be, amelyből indusztriális hardcore (zene) szól – nos, akkor gyanakodjon, hogy egy konzervatív forradalmár akadt az útjába, aki talán maga Békés Márton.

S az ember csak áll, és néz – és kész.

Kedves Barátunk!

**Kérjük támogassa folyóiratunk megjelenését
személyi jövedelemadója 1 százalékával!**

**Nemzeti Kultúráért és Irodalomért Alapítvány
18223086-2-42**